

Vergaderjaar 2025-2026

36 894

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, Het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Een cultuurkompas voor Europa

D

BRIEF VAN DE LEDEN ŠEFČOVIČ EN MICALLEF VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Aan de voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Brussel, 10 mei 2026

De Commissie dankt de Eerste Kamer voor haar advies over een cultuurkompas voor Europa (COM(2025) 785 final).

In het cultuurkompas voor Europa (hierna ook wel “cultuurkompas” of “kompas” genoemd) wordt een strategisch kader voorgesteld om de rol van cultuur consequent op te nemen en te versterken in de beleidsvorming en cultuur centraal te stellen in de politieke visie van de Unie en haar sociale en economische strategie.

Het kompas is vastgesteld in een tijd waarin Europa wordt geconfronteerd met uitdagingen op het gebied van geopolitiek, technologie, milieu, democratie en veiligheid. Het kompas is bedoeld om, binnen het toepassingsgebied van de Verdragen, het potentieel van cultuur optimaal te benutten voor individuen, samenlevingen en gebieden. Cultuur is van cruciaal belang voor het versterken van de Europese eenheid, diversiteit en excellentie. Het motto van het kompas “Europa voor cultuur, cultuur voor Europa” staat symbool voor deze positieve dynamiek.

De Commissie is ingenomen met de belangstelling van de Eerste Kamer voor dit initiatief en maakt graag van deze gelegenheid gebruik om haar voorstel toe te lichten, in de hoop dat dit de geuite zorgen zal wegnemen.

Cultuur en erfgoed worden al geruime tijd gezien als een belangrijk element voor het bevorderen van de sociale cohesie. Dit is met name van belang in tijden van crisis of instabiliteit. In het cultuurkompas wordt benadrukt dat de kracht van cultuur verder moet worden benut ten behoeve van de sociale, economische en territoriale cohesie, waarbij de vastgestelde uitdagingen en ongelijkheden worden aangepakt. De culturele en creatieve sectoren en industrieën zijn aanjagers van economische groei, werkgelegenheid, sociale inclusie en democratie, en dragen ook bij tot de dynamiek van gebieden en de aantrekkelijkheid ervan als woon- en werkplekken. Het steunen van de cohesie in de cultuur kan bijvoorbeeld gaan om het versterken van gelijke toegang tot culturele diensten en kansen in lokale gemeenschappen, de bescherming van cultureel erfgoed en culturele en taalkundige diversiteit in de praktijk, alsook het integreren van cultuur in sociaal-economische en territoriale ontwikkelingsstrategieën.

In het cultuurkompas erkent de Commissie dat het belangrijk is dat culturele kansen en infrastructuur in alle lidstaten, regio's en gebieden in gelijke mate toegankelijk zijn. Dit omvat perifere, plattelands- en afgelegen gebieden, die te maken hebben met uitdagingen zoals

ontvolking, vergrijzing, geografische barrières en minder en slechtere diensten. Om de meningen van de burgers over dit onderwerp te verzamelen, heeft de Commissie een speciale Eurobarometer-opiniepeiling gehouden over de houding van de Europeanen ten opzichte van cultuur¹. Ongeveer 38 % van de Europeanen op het platteland ziet de afstand tot culturele locaties als belemmerend voor de toegankelijkheid. Door dit aan te pakken, kan het potentieel van cultuur beter worden benut.

Het cohesiebeleid van de EU speelt hierin een centrale rol. In het kader van het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling (ERDF) hebben de lidstaten en de regio's 5,1 miljard EUR aan middelen toegewezen aan initiatieven op het gebied van cultuur en erfgoed tussen 2021 en 2027. De maatregelen in de programma's van het cohesiebeleid omvatten het behouden, beschermen en benutten van cultureel erfgoed, het ontwikkelen van nieuwe toegankelijke culturele diensten en infrastructuur, het ondersteunen van de culturele en creatieve sector, het gebruiken van digitale instrumenten voor toegankelijkheid en het aantrekken van een nieuw publiek, en het bevorderen van grensoverschrijdende culturele samenwerking. Er is in het bijzonder aandacht besteed aan het verbeteren van diversiteit, sociale inclusie en werkgelegenheid, en aan het bevorderen van veerkracht, duurzaamheid en de digitale en groene transformatie in de sector.

Overeenkomstig de artikelen 6 en 167 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie² (VWEU) kan de Unie optreden op het gebied van cultuur door de acties van haar lidstaten te ondersteunen en aan te vullen. De strategische koers van het kompas zal worden ondersteund door acties op Europees niveau. Het document dient als referentiepunt en inspiratiebron voor besluitvormers of cultuurbeoefenaars op verschillende niveaus. Meerdere initiatieven van de EU zorgen ervoor dat de Europese cultuur en het Europees erfgoed in de belangstelling komen te staan: het Europees erfgoedlabel, dat wordt toegekend aan plaatsen die symbool staan voor de Europese idealen, waarden, geschiedenis en integratie; de Europese prijzen voor cultureel erfgoed, waarmee de schijnwerpers worden gericht op opmerkelijke projecten, initiatieven en personen op het gebied van cultureel erfgoed; de Europese monumentendagen, waardoor jaarlijks 20 miljoen mensen toegang krijgen tot unieke evenementen en plaatsen die zelden worden opengesteld voor het publiek.

De Commissie bevordert cultuur en erfgoed bovendien via het programma Creatief Europa en het initiatief Culturele Hoofdsteden van Europa. Via de uitvoering van de werkplannen voor cultuur helpt de Commissie de lidstaten ook bij de samenwerking op het gebied van cultuurbeleid om gemeenschappelijke doelstellingen te behalen, zoals het verbeteren van de cohesie en veerkracht van samenlevingen door middel van cultuur, met volledige eerbiediging van de culturele diversiteit.

Het cultuurkompas is een sectoroverschrijdende strategie en er worden geen specifieke artistieke disciplines, cultuuruitingen of vormen van erfgoed in vermeld. Zodoende wordt volkscultuur beschouwd als onderdeel van het rijke en gevarieerde culturele landschap en immateriële erfgoed van Europa. In het kompas wordt een op rechten gebaseerde benadering van cultuur voorgesteld, waarbij het belang wordt erkend van de diversiteit van cultuuruitingen en van materieel en immaterieel erfgoed, en van het recht van personen en gemeenschappen om deze in praktijk te brengen en te vieren, ook in plattelandsgebieden. Enkele voorbeelden van door Creatief Europa gefinancierde projecten die betrekking hebben op volkscultuur zijn opgenomen in een bijlage bij deze brief. Wat de intergenerationele dimensie betreft, is het weliswaar juist dat het cultuurkompas sterk gericht is op jongeren — overeenkomstig de politieke beleidslijnen van het mandaat van de Commissie voor 2024-2029 — maar de Commissie is van plan intergenerationeel leren te bevorderen door middel van het behoud van erfgoed en talen en cultuurgedreven innovatie.

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) ondersteunt via het Leader-programma initiatieven die het lokale culturele erfgoed in stand houden en bevorderen, de plattelandseconomie diversifiëren en de toegang tot cultuur in plattelandsgebieden verbeteren. Deze inspanningen zijn belangrijk om de levenskwaliteit te verbeteren en de lokale identiteit te versterken. Het besluit over wat in een bepaald lokaal gebied moet worden gesteund, wordt genomen door lokale actiegroepen, in overeenstemming met hun lokale ontwikkelingsstrategieën. De databank³ met goede praktijken

¹ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3364>.

² C 202/1 (https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/oj/nld).

³ https://eu-cap-network.ec.europa.eu/good-practice_en.

van het GLB-netwerk van de EU bevat tal van voorbeelden van mogelijkheden om de culturele participatie in plattlandsgebieden en het landelijke erfgoed in stand te houden en te bevorderen.

Met het oog op de toekomst heeft de Commissie voorgesteld⁴ dat het Leader-programma een belangrijk instrument blijft voor geïntegreerde territoriale ontwikkeling en voor de bevordering van participatie in plattlandsgebieden. De Commissie heeft voorgesteld dat Leader buiten het gereserveerde bedrag voor de GLB-inkomenssteun zal worden gefinancierd en voor alle lidstaten verplicht zal zijn, ten minste in de gebieden die zij hebben aangemerkt als gebieden met specifieke nadelen. Hoewel in het voorstel geen specifiek minimumbudget voor het instrument wordt vastgesteld, wordt voorgesteld dat de lidstaten de aan Leader toegewezen begroting meetellen als onderdeel van het streefcijfer van 10 % voor uitgaven aan het platteland. Daarnaast worden in het voorstel van de Commissie de taken van plaatselijke actiegroepen behouden en wordt het scala aan begunstigden breed gehouden, in overeenstemming met de aard van het instrument en het huidige toepassingsgebied.

Wat de overheidsfinanciering van de culturele instellingen van de lidstaten betreft, dient eraan te worden herinnerd dat dit onder de bevoegdheid van de respectieve nationale, regionale en lokale autoriteiten valt, overeenkomstig het bovengenoemde artikel 167 van het VWEU. Via het programma Creatief Europa financiert de Commissie pan-Europese projecten en netwerken die de culturele samenwerking bevorderen. In het kader van het werkplan voor cultuur 2019-2022 heeft de Commissie ook de mogelijkheid onderzocht van aanvullende financieringsbronnen voor cultureel erfgoed⁵. Daarnaast zal de Commissie, zoals voorgesteld in het cultuurkompas, richtsnoeren ontwikkelen voor strategische investeringen in cultuur, waarbij wordt gekeken naar samenwerking tussen de publieke en de particuliere sector die is afgestemd op de specifieke behoeften van de sector.

Wat sport betreft, is de Commissie het er volledig mee eens dat sport een fundamenteel onderdeel is van de Europese cultuur en het dagelijks leven. Voor miljoenen Europeanen is sport een levende uiting van gedeelde waarden, zoals teamwerk, fair play, respect en inclusie. In dit verband werkt de Commissie momenteel aan een specifieke beleidsmededeling over het Europees sportmodel, die naar verwachting eind 2026 zal worden gepubliceerd. In de mededeling zal de Commissie haar visie uiteenzetten voor een betere ondersteuning en bevordering van sport in al haar dimensies op Europees niveau.

Wat de teruggave van cultuurgoederen betreft, zijn er procedures vastgesteld in Richtlijn 2014/60⁶. Ook vergemakkelijkt deze richtlijn de administratieve samenwerking tussen de lidstaten bij de teruggave van cultuurgoederen die op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van een lidstaat zijn gebracht. Volgens artikel 34 van het VWEU is het vrije verkeer van goederen ook van toepassing op cultuurgoederen. De beschikbare gegevens hierover hebben betrekking op invoer- en uitvoervergunningen en verklaringen voor cultuurgoederen die de EU binnenkomen of verlaten. Bovendien heeft de Commissie onlangs een onderzoek gepubliceerd over de omvang en de economische dimensies van de kunstmarkt van de EU⁷.

De Commissie erkent dat de bestrijding van de illegale handel in cultuurgoederen van cruciaal belang is voor de bescherming van het cultureel erfgoed en het collectieve geheugen. Op 13 december 2022 heeft de Commissie het EU-actieplan tegen de illegale handel in cultuurgoederen vastgesteld⁸. Bovendien bieden Verordening (EU) 2019/880 betreffende het binnenbrengen en de invoer van cultuurgoederen⁹, de antiwitwasrichtlijn (Richtlijn (EU) 2024/1640)¹⁰ en verschillende door de EU gefinancierde onderzoeksprojecten een solide kader voor lopende en toekomstige gecoördineerde maatregelen op dit gebied.

⁴ https://commission.europa.eu/publications/common-agricultural-policy_nl.

⁵ <https://culture.ec.europa.eu/news/workshop-on-complementary-funding-for-cultural-heritage>.

⁶ Richtlijn 2014/60/EU van het Europees Parlement en de Raad van 15 mei 2014 betreffende de teruggave van cultuurgoederen die op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van een lidstaat zijn gebracht en houdende wijziging van Verordening (EU) nr. 1024/2012 (herschikking) (<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/60/2014-05-28/nld>).

⁷ Europese Commissie: Directoraat-generaal Interne Markt, Industrie, Ondernemerschap en Midden- en Kleinbedrijf en KEA European Affairs, *Study on the scale and economic dimensions of the EU art market*, Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2025, <https://data.europa.eu/doi/10.2873/5944293>.

⁸ COM(2022) 800 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex:52022DC0800>.

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/880/oj>.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj>.

De internationale culturele samenwerking, zoals bedoeld in het cultuurkompas, wordt geleid door de beginselen die zijn uiteengezet in de gezamenlijke mededeling “Naar een EU-strategie voor internationale culturele betrekkingen” uit 2016. In de strategie worden internationale culturele betrekkingen omschreven als een bottom-up-proces tussen mensen dat gebaseerd is op wederzijds begrip, cocreatie en gelijkwaardig partnerschap. Internationale culturele betrekkingen dienen meerdere complementaire doelstellingen, zoals het bevorderen en beschermen van de Europese culturele diversiteit en het Europees cultureel erfgoed, het versterken van wederzijds begrip en interculturele dialoog, het ondersteunen van actoren uit het maatschappelijk middenveld en professionals uit de cultuursector door middel van samenwerking, en het bevorderen van de waarden van de EU en het versterken van het positieve imago van de EU wereldwijd.

Wat de financiële toewijzingen betreft: het cultuurkompas is een strategisch kader en geen op zichzelf staand financieringsinstrument met een specifiek begrotingsonderdeel. Uitgaven in verband met de internationale culturele samenwerking worden uitgevoerd via verschillende EU-programma's, zoals instrumenten voor extern optreden en culturele programma's. Elk programma heeft een eigen juridische grondslag en begrotingsautoriteit. Het gevolg is dat er geen vooraf bepaald percentage van de uitgaven is gereserveerd voor “niet-Europese cultuur”. Activiteiten in partnerlanden zijn opgezet als gezamenlijke samenwerkingsinitiatieven waarbij Europese en lokale belanghebbenden betrokken zijn, wat het beginsel van gelijkwaardig partnerschap weerspiegelt. Financieringsbesluiten worden genomen in overeenstemming met de doelstellingen van de respectieve instrumenten, waardoor samenhang met de waarden en strategische belangen van de EU wordt verzekerd. In dit verband bevordert de samenwerking met de Europese Dienst voor extern optreden (EDEO) de samenhang van het externe optreden van de EU, dat in overeenstemming blijft met de beginselen van subsidiariteit, evenredigheid en goed financieel beheer.

De Europese Commissie hoopt dat zij met deze toelichting voldoende is ingegaan op de door de Eerste Kamer aan de orde gestelde punten en kijkt uit naar de verdere voortzetting van de politieke dialoog.

Maroš Šefčovič
Lid van de Commissie

Glenn Micallef
Lid van de Commissie

Bijlage

Voorbeelden van de door Creatief Europa gefinancierde projecten die betrekking hebben op tradities en praktijken die van generatie op generatie worden doorgegeven binnen een gemeenschap, zoals muziek, dans, mondelinge overlevering of ambachtelijk werk.

reDiscover — Rediscover Traditional Knowledge in European Creative Industries. Met dit programma werd traditioneel vakmanschap dichterbij hedendaagse ontwerpers gebracht aan de hand innovatieve methoden. Traditionele kennis werd voor modern grafisch en modeontwerp gebruikt, met als doel oude technieken en de praktische vaardigheid te behouden voor de volgende generaties. Hierbij werd er aan traditionele kennis gewerkt (van het gebruik van gereedschappen, materialen, vormen en patronen tot praktijken en vaardigheden en volkserfgoed en volkskunst), om de capaciteiten van jonge design- en modeprofessionals door middel van sectoroverschrijdende kennisoverdracht te versterken, de aandacht te vestigen op het belang van de groene transitie en milieuvriendelijke praktijken binnen de toegepaste kunst, traditionele en technische kennis te beschermen met innovatieve digitale tools en een nieuw publiek aan te trekken.

Begin- en einddatum: 01.2023-12.2024

EU-subsidie: 200 000 EUR

Coördinator: Hongarije

<https://culture.ec.europa.eu/nl/creative-europe/projects/search/details/101098656>

OUT OF THE BOX. Met dit project werd er gewerkt aan het behoud van folklore, traditionele Kroatische dansen en traditionele klederdracht die vanwege migratie in het buitenland terecht waren gekomen en zo in tal van EU-landen bewaard bleven. Hierbij werden overeenkomsten/verschillen en de cultuuruiting van de Kroatische minderheid onderzocht via de internationale samenwerking van cultuurverenigingen, met als doel het cultureel erfgoed van Kroaten buiten hun thuisland nieuw leven in te blazen.

Begin- en einddatum: 03.2023-10.2024

EU-subsidie: 161 875 EUR

Coördinator: Kroatië

<https://culture.ec.europa.eu/nl/creative-europe/projects/search/details/101099712>